

УДК. 378

Раєвська І.М.
аспірант кафедри
педагогіки та психології ХДУ

В.О.Сухомлинський про формування дослідницької функції вчителя

На основі аналізу творчої діяльності В.О.Сухомлинського в статті розглянуто формування дослідницької функції педагога, як органічну складову його професійної діяльності.

Ключові слова: В.О.Сухомлинський, дослідницька функція, вчитель, професійна діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями... Сучасна соціальна і культурна ситуація пред'являє нові вимоги до особистості і професійної діяльності вчителя. Вони виявляються, перш за все, в тому, що педагог повинен бути готовий виконувати свою роботу на професійному рівні в умовах постійного вибору, діяти не тільки як хороший виконавець, але і як носій концептуальних ідей розвитку цілісного освітнього простору. Це актуалізує дослідницьку спрямованість професійно-педагогічної діяльності вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Аналіз літературних джерел переконливо свідчить, що у вітчизняній та зарубіжній педагогіці існують достатньо глибокі теоретичні і практичні доробки, присвячені питанням формування дослідницької функції педагога. Більше ста років тому проблема дослідницьких функцій вчителя була поставлена П.Каптеревим, М.Пироговим, К.Ушинським і іншими ученими.

Особливої уваги заслуговує педагогічна спадщина видатного громадянина України В.О.Сухомлинського, присвячена проблемам формування дослідницької функції педагога. Їх висвітлення становить мету даної статті.

Виклад основного матеріалу... Одна з найважливіших сфер людства – це навчання і виховання підростаючого покоління, передача йому соціального досвіду всієї людської спільноти. Акцентуючи увагу на значущості праці вчителя для суспільства В.Сухомлинський казав: «Наша праця – формування людини, і це покладає на нас особливу, ні з чим не зрівняну відповідальність». Ця думка видатного педагога спонукає на наступні роздуми: якою ж повинна бути людина, особистість, фахівець, здатний сформувати покоління людей, які і мислять, і діють по-інноваційному?

Вивчаючи та аналізуючи спадщину Василя Олександровича важко не побачити його ставлення до педагога, до його ролі у формуванні Людини. Кожна праця майстра – це звернення до вчителя, відповідь на його численні запитання, це методична вказівка і слухна, добра порада для педагога, який «все життя готується до гарного уроку» і який протягом всієї своєї професійної діяльності не перериває процесу самовдосконалення. Сухомлинський висловив своє глибоке переконання в необхідності цього, він писав: «Якщо ви хочете, щоб педагогічна праця давала вчителю радість, щоб повсякденне проведення уроків не перетворилося на нудну, одноманітну повсякденність, введіть кожного вчителя на щасливу стежину дослідження»[4].

Виходячи зі свого унікального досвіду, В.Сухомлинський стверджував, що творче обличчя педагогічного колективу школи перш за все залежить від особистого внеску кожного вчителя в загальну справу освіти й виховання [1,с.4]. Тому у своїй практичній діяльності з питань формування дослідницької функції вчителів головним вважав постійну роботу педагога над своїм удосконаленням. Виховувати інших може лише той, хто постійно працює над собою, вважав він.

Василь Олександрович був глибоко переконаний у тому, що неможливо успішно працювати, не виробивши звички аналізувати зв'язки сучасного з минулим і майбутнім, уміння озирнутися на пройдений шлях, оглянути його, побачити джерела сьогоднішніх успіхів і недоліків, уміння передбачити» [1, с. 603].

В.О. Сухомлинський у багатьох своїх працях відзначав, що педагогічна діяльність неможлива без елемента дослідження, бо вже за своєю логікою та філософською основою вона має творчий характер. На думку відомого педагога, кожна людська індивідуальність, з якою має справу вчитель, – це певною мірою, своєрідний, неповторний світ думок, почуттів, інтересів [3, с. 471]. Він вимагав від педагогів глибокого вивчення особливостей дитини: її сприйняття, мислення, здоров'я. «...зрозуміти вихованця можна тільки тоді, коли глибоко і ґрунтовно пізнаєш його», - говорив великий педагог. Вчитель повинен добре знати сім'ю дитини - батька, матір, братів, сестер, бо «дитина - зеркало сім'ї». Тому першою заповіддю В.О.Сухомлинського було - якомога глибше осягати світ кожної дитини, його індивідуальні особливості і можливості – ці позиції педагога-ученого визначають необхідність дослідницького характеру педагогічної діяльності.

Сухомлинський вважав, що найважливішою складовою частиною підвищення педагогічної майстерності вчителя є його підготовка до дослідницької діяльності, вдосконалення якої неможливо без правильного розуміння її суті і основного призначення, кола вирішуваних нею завдань, вимог до її організації і здійснення. У роботі «Павлівська середня школа» В.О.Сухомлинський наводить приклад одного з досліджень, над яким працював колектив, керованої ним школи. «Єдність думки і відчуття» - проблема, яка змусила включитися в дослідницьку роботу весь педагогічний колектив. Говорячи про це, В.О.Сухомлинський справедливо вважав, що «в самій своїй основі педагогічна праця - справжня творча праця - стоїть близько до наукового дослідження... По самій своїй логіці, по філософській основі, по творчому характеру педагогічна праця неможлива без елемента дослідження, і перш за все тому, що кожна людська індивідуальність, з якою

ми маємо справу, це до певної міри глибоко своєрідний, неповторний світ думок, відчуттів, інтересів» [2,с.74]. Виходячи з такого розуміння самої суті педагогічної праці, В.О.Сухомлинський вважав за необхідне злити воєдино навчально-виховну і науково-дослідну роботу колективу.

Аналізуючи свої уроки і спостереження уроків колег, В.Сухомлинський прийшов до висновку про те, що вчителі, не вчать дитину мислити. «Забуваючи про найважливіше джерело знань - навколишній світ, природу, - писав педагог-дослідник, - ми штовхаємо дітей на зубріння і цим самим отупляємо їх думку. То чого ж те, чому учили Ян Амос Коменський, Песталоцци, Ушинський, Дістервег, ми віддаємо забуттю» [2,с.94]. Це з'явилося діагностичним етапом дослідно-експериментальної роботи, що проводилась в Павлиській школі. Формуючий експеримент полягав у пошуках ефективних шляхів розвитку мислення і мови, «ідея єдності слова і думки». Вчителі почали глибше усвідомлювати дидактичні деталі уроку, досліджувати якість застосування прийомів мислення на різних етапах навчання. В.О.Сухомлинський був переконаний, що «...якщо вчитель вдумливо аналізує свою роботу, у нього не може не виникнути інтересу до теоретичного осмислення свого досвіду, прагнення пояснити причинно-наслідкові зв'язки між знаннями учнів і своєю педагогічною культурою» [2, с.90].

У школі впродовж багатьох років ставилися експерименти по дидактиці і вихованню. Особливістю експериментальної роботи була активна участь в ній всього педагогічного колективу. Зміст експерименту диктується практичними потребами подальшого поліпшення якості знань і виховання моралі.

Василь Олександрович охарактеризував головні особливості методу колективного експерименту таким чином: педагогічний колектив виділяє в своєму середовищі найбільш досвідчених педагогів, яким доручається апробація нових методів навчання, весь колектив уважно стежить за їх роботою; якщо методи дають добрі результати, то їх застосовують і інші вчителі. Поступово дослідницька діяльність охоплює весь педагогічний

колектив. Результати досліджень педагога обговорювали в колективі, про свої знахідки вони розповідали на педагогічних нарадах, семінарах, їх доповіді публікувалися в наукових журналах, збірках.

Характерними особливостями творчої педагогічної лабораторії В.О.Сухомлинського були:

- вміння прогнозувати і забезпечувати розвиток школи на основі науково-педагогічних досліджень, творчого впровадження досягнень психолого-педагогічної науки і передового педагогічного досвіду, вміння освітлювати повсякденні явища навчально-виховного процесу світлом педагогічної теорії [4, с. 415];
- науково-обгрунтоване стратегічне і оперативне планування роботи школи і власної діяльності на основі глибокого педагогічного аналізу;
- висока ефективність організаційно-педагогічної діяльності;
- мистецтво формування педагогічного колективу як творчої співдружності однодумців;
- продумана система роботи з педагогічними кадрами по формуванню, розвитку і збагаченню педагогічної культури вчителів, стимулюванню їх ініціативи і творчості;
- володіння мистецтвом «передавання свого задуму вчителю, збудження творчої ініціативи» [4, с. 395];
- конструктивна взаємодія з вчителями на засадах взаєморозуміння, взаємоповаги, партнерства, творчої співпраці, поєднання вимогливості з постійною турботою про їх здоров'я, самопочуття, з чуйним, тактовним ставленням до них;
- організація колективного пошуку, експериментально-дослідницької роботи, «поєднання практики з елементами наукового дослідження, вміння пробудити в учителів інтерес до пошуку, до аналізу власної роботи, зробити кожного вчителя вдумливим дослідником» [4, с. 422];
- надання конкретної допомоги з метою попередження і усунення недоліків, створення індивідуальної творчої лабораторії.

Серед необхідних компонентів у формуванні дослідницьких умінь Василь Олександрович визначає:

- щоденне читання наукової літератури, пов'язаної з предметом, яким захоплюється людина, студіювання необхідного матеріалу (студіюванням він називає глибоке осмислення і трансформування фактів і висновків у свідомості, і тільки після осмислення анотування в робочий зошит того, що вже відклалося у свідомості);
- визначення системи власної розумової праці, головних та другорядних завдань;
- створення власних внутрішніх стимулів здійснення самоосвітньої діяльності; вибір найраціональніших засобів діяльності;
- уникнення трафаретів і шаблонів; постійність у здійсненні самоосвітніх дій [5].

В.О.Сухомлинський вважав, що «дослідницька робота не є для вчителя чимось таємничим і незбагненим. Не бійтеся досліджень», - закликав він. Вчитель, що не вміє в думках проникати в глибину фактів, в причинно-наслідкові зв'язки між ними, перетворюється на ремісника, а його праця за відсутності уміння передбачати стає мукою.

Висновки... У новаторській спадщині В.О. Сухомлинського сфокусувалися основні тенденції й напрями розвитку педагогічної науки ХХ століття. До якої б з найактуальніших проблем сучасності ми не звернулися – особистісно орієнтоване виховання чи дослідницька діяльність вчителя – завжди знаходимо, що вчений вже замислювався над цими питаннями, запропонував новаторські шляхи їх вирішення. Його психолого-педагогічні погляди багато в чому являють собою програму, за якою відбувається розвиток сучасної педагогічної реальності в Україні. Творчу діяльність педагогічного колективу та постійне самовдосконалення учителя, В.О.Сухомлинський вважав важливою умовою розвитку професіонала. Таким чином, правомірно розглядати дослідницьку діяльність педагога як органічну складову його професійної діяльності, яка представляє в ній педагогічну функцію вчителя.

На підставі вище зазначеного, подальшого дослідження вимагає проблема формування дослідницької функції вчителя у працях педагогів ХХІ століття.

Список використаних джерел:

1. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві: Вибр. твори в 5-ти т. // Василь Сухомлинський. – Т.2. – К.: Рад.шк., 1977. – 670с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. // Василь Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – Т.3. – 582 с.
3. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором. Вибрані твори в п'яти томах. – Т.4. //Василь Сухомлинський – К.:Радянська школа, 1977. – 640с.
4. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа: Вибр. твори в 5-ти т. – Т.4. //Сухомлинський В.О. – К.: Рад.шк.,1977. – С.7–390.
5. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. //М.Фіцула. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 528 с.
6. Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових праць /За заг. ред. проф. В.І.Сипченка. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2007. – 556 с.

Раевская И.Н. В.А.Сухомлинский о формировании исследовательской функции учителя.

Аннотация: На основе анализа творческой деятельности В.А.Сухомлинского в статье рассмотрено формирование исследовательской функции педагога, как органическую составляющую его профессиональной деятельности.

Ключевые слова: В.А.Сухомлинский, исследовательская функция, учитель, профессиональная деятельность.

Raevskaya I.N. V.A. Suhomlinskiy about shaping the exploratory function of the teacher.

Summary: On base of the analysis to creative activity V.A.SUHOMLINSKOGO in article is considered shaping to exploratory function of the teacher, as organic forming his(its) professional activity.

Keywords: V.A. Suhomlinskiy, exploratory function, teacher, professional activity

